

Jászay Tamás

Békés forradalom

JÓKAI SZÍNHÁZ

Széken vagy sem, de azt csak a békéscsabai évadzáró gála estéjén tudtam meg, hogy a 2010 szeptemberében negyedik békéscsabai évadját kezdő direktor, Fekete Péter korábban hosszú éveken át varietében (is) dolgozott. Ez csak azért érdekes, mert amit igazgatóként a Békés Megyei Jókai Színház élén művel, az kisebb bűvészmutatvánnyal ér fel. S bár politikusokat nemigen szoktam idézni, de a már említett gálán a megyei közgyűlés elnöke meglepően szellemes megállapítást tett: eddig a térképen Békés megyét csupán a kávéscsésze tárolására ideális területként tartották számon, ám többek között a színház munkájának is köszönhetően ez mára változni látszik. És tényleg: a békéscsabai színház kezd végre láthatóvá válni – s ez a megállapítás biztatásként, nem pedig a tényleges eredmények lekicsinyléseként értendő.

Fekete Péter ugyanis mert nagyot álmodni: célul tűzte ki, hogy addig bűvészkedik, míg a szakma (a közönségről később lesz szó) végre felfigyel a déli végeken zajló történésekre. Mi kell ehhez a mi kicsit (?) sznob közegünkben? Hát fesztiválmeghívások, szakmai (értsd úgy is: politikamentes) díjak, hangsúlyos sajtójelent, netán elismerő, de legalábbis nem ledorongoló kritikák, meg persze mindenféle jó személyes kapcsolatok. Utóbbi talán a Teátrumi Társaságban való aktív részvételtől reméli (s tán igaza is van/lesz hamarosan), s az évad végére kiderült, hogy az előzőket sem lehetetlen teljesíteni. A színház honlapján bárki elolvashatja az erről lelkendező hosszas piárszövegeket, itt a tényekre szorítkozom.

Tavaly ősszel a szolnoki Vándorfesztiválon, idén tavasszal a Thália Színház Rivalda Fesztiválján díjazták a 2009 májusa óta műsoron lévő s vidéki színházban igen ritka módon még a jövő évadban is látható *Edith és Marlene* című, Tege Antal rendezte előadást. A májusban az ukrainai Herszonban megrendezett nemzetközi színházi fesztiválról a tavaly októberben bemutatott *Háztűznéző* szintén több díjjal tért haza. Épülnek a szakmai kapcsolatok is: a Jókai Színház a Stúdió „K”-val (*Téboly Thébában*) és a debreceni Csokonai Színházzal (*Circus Hungaricus*) hozott tető alá koprodukciós bemutatókat, s a szomszéd országok kultúrájának megismertetését célzó elmúlt évadnak (lásd bővebben *SZÍNHÁZ*, 2010. május) is nyilván voltak, lesznek hasonló hozadécai. A direktornak a cirkuszi világ iránti vonzalma a 2009-ben beüzemelt Porondszínházban nyert méltó formát: a mobil cirkuszsátorban bemutatott *Circus Hungaricus* és *Csinom Palkó* Budapesten és

Kapolcson is megfordult, ősszel meg jön Debrecen. A belső és külső kommunikáció markáns megújítása szintén látványos eredményekkel járt – a jövő színház-történezeit feltehetően boldogítja majd a Jókai Színház honlapján fellelhető irdatlan mennyiségű hír és információ, s bizonyosan a gyarapodó médiaszereplések sem maradnak hatástalanok.

Ősszel kért fel a színház: legyen tagja a társulat leg-rangosabb helyi díját, a Gálfy László színművész emléke előtt tisztelgő Gálfy-gyűrűt odaítélő szakmai zsűrinek. A „láthatatlan” békéscsabai színházat sújtó előítéleteim és a kíváncsiságom közötti mérkőzés gyorsan eldőlt. Az alábbi írás tehát egy híján tíz békéscsabai premier megtekintését követő évadbeszámoló kíván lenni – szándékosan kerülöm az „évadértékelés” kifejezést: közhely, hogy a színház az itt és most művészete, de egyre fontosabbnak tűnik az efemer jelenségek mögötti folyamatot is látni. A békéscsabai évad meggyőzött arról, hogy ez létezik, még ha az egyes produkciók hagytak is maguk után bőven kívánnivalót. A színház általam kevésbé ismert múltjával nem foglalkozom, ám a következő évadterv birtokában nagyképpen mégis megengedek magamnak némely jóslásokat a folytatást illetően. Záró megjegyzésként: sok kicsi kritika egymás mögé ragasztását értelmetlennek gondolom évadbeszámoló címen, ehelyett inkább igyekeztem arra figyelni, hogy hol, kik, mit és hogyan játszanak Békéscsabán.

HOL?

Itt természetesen nem elsősorban a több mint négy-száz főt befogadó színházterem, illetve az épület emeletein található másik két játszóhely, a Vigadó és a Stúdiószínház szerkezeti adottságaira, hanem a tágabb környezetre gondolok. (A sor őszől a szomszédban épülő Ibsen Házzal, illetve a benne működő stúdiószínpaddal bővül.) A hatvannégy ezres lélekszámú alföldi városban a XIX. század harmadik harmadában húzták fel a máig használt, többször átalakított, legutóbb 1994-ben felújított színházépületet. A jelenkori csabai színjátszás megítélésekor a helyiek távoli múltba visszanyúló színházszeretetére és ebből fakadó sokrétű igényeire is tekintettel kell tehát lenni.

Mert merőben téves egy vidéki színház kapcsán például egy fővárosi művészszínház profiljának értékelésekor szóba jöhető kategóriákban gondolkodni. A vidéki színháznak ugyanis egészen eltérő feladatai vannak és lehetnek: az, hogy az épület a város kulturális életének

emblémája, önmagában nem garantál telt házat estéről estére. Korábbi szegedi tapasztalataimból pontosan tudom, hogy a közönség érdeklődése és jóindulata hamar megszűnik, ha rendre úgy érzi: színháza nem neki és érte munkálkodik, hanem valamiféle ködös (a szakmának vagy a politikának szóló) megfelelési vágy hajítja. Egy vidéki direktornak és a társulatnak olyan repertoárral kell dolgoznia, amely egyrészt garantálja a színészek művészi fejlődését, kihívásokat és új feladatokat ad nekik, másrészt kielégíti a nagyon különböző érdeklődésű, életkorú és nyitottságú, ráadásul nemcsak a városból, hanem az egész régióból érkező nézők elvárásait. A vidéki színházak riasztó mértékű átpolitizálódása után mára alig akad hely az országban, ahol a két, látzólag egymást tökéletesen kizáró, valójában együtt is remekül működtethető irányelvet egyszerre tudják nyíltan képviselni – az alkalmi látogató szemével a pazar társulattal dolgozó Nyíregyházát és Egert látom az utolsó végváraknak.

Békéscsaba óvatosan próbálkozik csak új és szokatlan hangok megütésével, a közönség ellenállása azonban egyelőre erősebbnek tűnik, s a rugalmas színházvezetés egy kevésbé sikerült bemutató után hajlandó változtatni a műsorterven a garantáltan bukásmentes zenés darab(ok) beiktatásával. Akárhogy is, évadnyi impreszióim alapján állítom, hogy a békéscsabai színház és közönsége között igen intenzív, érzékeny, az azonnali kölcsönös visszajelzésekre számító kapcsolat áll fenn. Eleinte idegesítő modorosságnak, később inkább hatékony ötletnek tűnt, hogy minden nagyszínpadi előadás előtt a nézők orientálására – a színházban működő közép fokú oktatási intézmény, a Színitanház hallgatóinak közreműködésével – felsorolták a havi műsorrend fénypontjait, a környező országokból és határon belülről érkező vendéglátókat és más különleges eseményeket: irodalmi esteket, koncerteket és filmvetítéseket. A közreműködő művészekkel szervezett előadás utáni találkozók szintén a vezetés által erőteljesen kommunikált nyitott ház képzetét erősítik.

KIK?

Neves fővárosi színházi szakembereket alighanem könnyen zavarba lehetne hozni azzal az egyszerű kérdéssel, hogy nevezzenek meg néhány jeles békéscsabai színészt. Tapasztalataim szerint a társulat nagyon vegyes erővel dolgozik: néhány igen tehetséges fiatalra és évtizedes manírjaihoz foggal-körömmel ragaszkodó, ám a szaktudásnak kétségkívül birtokában lévő nagy öregre épül. Szerencsés az a direktor, akinek színházában van egy komoly színészi erőt jelentő kemény mag, márpedig a békéscsabai ilyen: a színésznők közül kiragyogó Kara Tünde mellett a férfiak közül a higgadt Bartus Gyulára, az akrobatikus Csomós Lajosra (a Gálfygyűrű idei kitüntetettjére), a színészként és rendezőként egyaránt jól teljesítő Tege Antalra vagy a frissen ideszereződött, más színházi kultúrából érkezett Katkó Ferencre előadást lehet alapozni. És – szerencsére – már a sarkukban van az utánpótlás: Gulyás Attila és Czitor Attila nagy elánal dolgozta végig az évadot, sőt az utóbbi egy teljesen reménytelen előadást mentett meg bravúros alakításával (*Hallstatt*, részletesebben lásd SZÍNHÁZ, 2010. május).

Mint már utaltam rá, a színház a 2009/2010-es évadban a környező országok drámairodalmából válogatta premierjeit, sőt alkalmanként egy-egy külföldi rendezőt is sikerült meginvitálnia. Papíron tényleg jól mutat, ha, mondjuk, egy norvég rendező Ibsent rendez egy magyar színházban (mint történt az 2007-ben éppen Békéscsabán), de ez persze még nem garantálja, hogy jó lesz az előadás. Sőt: az ukrán Sztaniszlav Mojszejevnek az említett herszoni fesztiválról – számomra igen meglepő módon – díjesővel hazatérő *Háztűznézőjében* ugyan akadnak szép vizuális megoldások, de ettől még a rendezés széteső és művészkedő marad. (Bár legalább a Juronics Tamás rendezte szegedi *Háztűznéző* ennek köszönheti, hogy Fáy Miklós beválogatta a POSZT-ra: merthogy a válogató egy nyilatkozata szerint a csabai annyira reménytelen volt...) Nemigen van ok büszkélkedni a román Laurian Leontin Olega által jegyzett Caragiale-komédiával, *Az elveszett levéllel* sem: a laptoperdőbe bepakolt választási vígjáték irritáló aktuális kiszólásai mellett az előadás komoly színészi deficitel is küzd.

A Szalma Dorotty rendezte, Budapestet is megjárt *Elnöknők* alapvetően szakszerű, ám különösebb nyomot nem hagyó előadás, ebből a nemből akkor már szimpatikusabb a filmes Soós Péter által rendezett *Trenk, avagy a vad báró*. A Czajlik József jegyezte *Javor vitéz* című gyerekelőadás és Merő Béla *Hallstattja* a nehezen vállalható produkciók közé tartozott. A színház dramaturgja, Zalán Tibor darabbá kerekítette Ivo Andrić egy nyúl farknyi meséjét: az *Aska és a farkas* Hernyák György szellemes rendezése és Katkó Ferenc sokszínű Farkasalakítása emeli ki. Az évadot záró két porondszínházi produkció közül a Greifenstein János rendezte *Csínom Palkó* az alapos átdolgozás ellenére (vagy épp azért) erősen kanavásszerű maradt, míg Vidnyánszky Attila *Circus Hungaricus*a túlszenáriozott Hobo-koncert lett.

MIT?

A fenti leltár nagyjából ezt a kérdést is megválaszolta már, de azért a bemutatókból kiolvasható irányokon érdemes eltűnődni. A magyar színház nehezen tud vagy akar kitörni a Csehov–Ibsen–Shakespeare háromszögből, s több helyen mintha most kezdenék csak észrevenni, hogy az utóbbi kétszáz (mi több, az elmúlt húsz-ötven) évben is születtek drámaírók. „Papíron” a csabai évad ebből a szempontból egyedülállóan modernnek hat. Gogol és Caragiale egy-egy elnyúlhatlan, korszerűsítésre nem szoruló komédiája képviseli a klasszikusokat, míg az összes (!) többi bemutató (így az *Elnöknők*, a *Javor vitéz*, a *Hallstatt* vagy a *Trenk*) kortárs szerző műve. A *Csínom Palkó* vagy az *Aska és a farkas* az eredeti alapanyaghoz képest olyan mértékű beavatkozáson esett át, hogy bátran tartható új műnek.

A korszerűség azonban bizonyos esetekben nem több illúzió. Például amikor az alkotóknak nem sikerül kulcsot találniuk egy amúgy is szövevényes, korokat és helyszíneket átkaroló műhöz (*Hallstatt*), vagy ha valódi értelmezés helyett csupán egy úgynevezett botránydarab megmutatása a cél (*Elnöknők*). Ez utóbbi műsorra tűzése kifejezetten a békéscsabai évad legbátrabb tettének tetszhet, bár a végeredmény korántsem nyugtázta le. A bálteremként is szolgáló (egyébként

1.

2.

3.

4.

5.

6.

rémes akusztikájú) Vigadóban az olykor Haydn-futamokkal közbeszóló decens kamarazenekar mellé helyezni Werner Schwab fekáliában és egymás lelkében vájkáló antihősnőit a kiáltó ellentét miatt igen jó ötlet (s a budapesti vendéjáték nézői erről az aspektusról nyilvánvalóan lemaradtak). A Mariedl szerepét játszó Dobó Kata pedig átugrotta ugyan a saját árnyékát, ám a róla alkotott sztereotípiák levetkezéséhez ez még nem elegendő: alakításának „koreográfiája” már megvan, a mögöttes tartalom azonban még hibádzott az általam látott előadáson. A produkciónál főleg azért érdemes elidőzni, mert jól tükrözi a direktor szándékait: a helyi közönség elsöprő többsége előtt ismeretlen, ráadásul nem éppen illedelmes kortárs darabot játszani arcátlan merészségnek tűnhet, de ha az egyik főszerepet országosan ismert celeb abszolválja, a táblás ház garantált. (Némely médiumok osztatlan lelkesedése persze eléggé elítélhető és alig palástolt módon inkább szólt a Kamrában évtizede futó Ascher Tamás-rendezés ellen, mint a békéscsabai előadás értékei mellett.) A számítás bejött, hiszen a tervek szerint az előadás jövőre is műsoron lesz. (Dobó Kata egyébként a *Stuart Mária* címszerepében gyakorolhatja majd tragédia iránti új keletű vonalmát, s alighanem az említett trend jegyében üdvözölhetik a csabai nézők

a *Barátok közt*-ből ismert Fodor Zsókat a *Csárdáskirálynő* Cecíliájaként.)

Hasonló a helyzet a jól induló, majd ellaposodó *Trenk, avagy a vad báróval* is: Pindroch Csaba címszereplésére valószínűleg azok is kíváncsiak voltak, akiket alapvetően nem vonzanak a kortárs horvát népszínművek. Akadtak még más területről érkező sztárok is: a *Csínom Palkó*-ból örömmel gondolok vissza az előadás katalizátoraként működő Ferenczi György és a *Rackajam* teljesítményére. A rajongóknak pedig biztosan imponált

1. Circus Hungaricus
2. Csínom Palkó
3. Háztűznéző
4. Elnöknők
5. Az elveszett levél
6. Javor vitéz

ATEAM/Nyári Attila felvételei

a Hobo köré épülő *Circus Hungaricus* is – hogy én nem tartozom közéjük, magánügy, az énekest körülvevő tucatnyi artista, színész és más közreműködő háttérmunkássá degradálása viszont zavarba ejtett.

A két gyerekprodukciónál (*Javor vitéz*, *Aska és a farkas*) közül az utóbbi kiütéssel győzött, nem utolsósorban ifj. Kucsera Géza remek zenéje miatt. Apropos, muzsika: több prózai darabban (*Elnöknők*, *Trenk*) is akadtak igényes zenei betétek, míg a két porondszínházi produkciónál (és az általam nem látott *Lili bárónő*)

a zenés műfaj szerelmeseinek szólt. És bár az évadzáró gálán hallott operett-részletek után korántsem hiszem, hogy a társulatban tolonganak a méltatlanul el nem ismert bonvivánok és szubrettek, jövőre azért jön a *Csárdáskirálynő*.

HOGYAN?

Nézőpont kérdése, hogy a szerzők és darabok körén, sőt a szereposztásokon is jól érzékelhető óvatosság indokolt vagy túlzott-e. Ehhez behatóbban kellene ismernem a békéscsabai közönség lélektanát (mert bár Fekete Péternek célja az országos, sőt határokon túli ismertség megszerzése, azért a legfontosabb mérce természetesen a helyi publikum kell hogy maradjon). A fokozott pénzügyi bizonytalanság időszakában főleg felforgató, színházújító eszméket keresgélnek ott, ahol a napi túlélés a tét. Vagyis az egy-két bátrabb vállalás (*Elnöknők*, *Hallstatt*, sőt szabados hangvétele miatt a *Trenk* is idesorolható) mellett a bemutatók többsége evidensen marad meg a már jól feltérképezett, biztonságos úton.

A nagyfokú óvatosság azonban idővel gátolhatja a társulat fejlődését és a közönség nevelését (nem beszélve egy új, fiatal, a színházba járás mellett elkötelezett közönségréteg megnyeréséről). És itt már át is térhetünk a jövőre: a 2008/2009-es kortárs magyar, majd a 2009/2010-es szomszéd országokat bemutató évad után a 2010/2011-es szezon a meglehetősen cseppfolyós „klasszikusok évadja” címet viseli majd. A jegyeladásra bizonyosan jótékonyan fog hatni Dobó Kata, Fodor Zsóka, Nemcsák Károly, Márton András vagy Kautzky Armand vendégszereplése, még ha ettől – már megint azok a csúnya előítéletek! – jelentősebb művészi hozadékot látatlanban nem is várok. Klasszikusokat ígér, s jórészt azokat is hoz a következő évad: jön Plautustól a *hetvenkedő katona* (rendező: Réczei Tamás), Schillertől a *Stuart Mária* (rendező: Szalma Dorotty), Ibsentől a *Nóra* (rendező: Merő Béla). A zenés vonalat képviselő *Csárdáskirálynő*, a *La Mancha lovagja* vagy a gyerekeknek szóló *Lúdas Matyi* és *Süsü, a sárkány* szintén illik a sorba. Pozsgai Zsoltnak IV. Béláról és lányáról szóló ősbemutatója, Bengt Ahlfors *Színházkomédiája* vagy Shakespeare ritkán játszott *Lóvátett lovagokja* már jóval kevésbé. És bár a jövő évi műsorterv (részben a darabválasztás, részben a rendezői névsor miatt) a szememben felér egy korábban körvonalazódni látszó program részleges feladásával, azt azért meggyőződéssel állítom, hogy igenis érdemes most már odafigyelni arra, mi történik Békéscsabán.